

TÜRK TARİH ENCÜMENİ MECMUASI

TÜRK TARİH ENCÜMENİ TARAFINDAN NEŞREDİLİR

YENİ SERİ — CİLT I

SAYI I — HAZİRAN — AĞUSTOS 1929

BU SAYIDA

Akçura Oğlu Yusuf	Nutuk
İbnülemin Mahmut Kemal	Hafız Müşfik
Ali Fuat	Mansurî Zade Mustafa Paşa
Necip Asım	Daruşşafaka
İbnülemin, Mahmut Kemal	Bayburtlu Zihni
Nahit Sırrı	Şark Seyyahları
Necip Asım	Meskûkâtçı Ali bey
A. Y.	Bibliyografi

İSTANBUL
GÜTEMBERK MATBAASI
1929

HAFIZ MÜŞFİK EFENDİ

İbnülemin Mahmut Kemal

Hafız Müşfik İsmail efendi, Halepli bir esircinin [1] oğludur. 1241 senei hicriyesinde İstanbulda [2] doğdu.

Sekiz yaşında Kur'anı Kerimi hıfzıyla. Üstünde hoca hakkı olmayıp kendi kendine tahsili marifet eylediği Hersekli Arif Hikmet bey merhumdan mesmudur.

1252 de Divan kalemî şakirdanı zümresine ve bir sene sonra kalemî mezkûr mühimme nüvisani silkine dahil olduğu «Tezkerei Fatin»de muharrer dir.

On bir yaşında kalem şakirdanından olmak kabil isede o zamanlar — ekseriyetle erbabı danişden mürekkep olan — divan mühimme nüvisanı zümresine — henüz tahsili ilme mübaşeret eden — on iki yaşındaki bir çocuğun iltihakı mümkün değildir. Binaenaleyh Fatin efendi, tarihi veladette, yahut kaleme duhul senesinde zühul etmiş olmalıdır.

Fakat «Hatemetüleşar» ismile mevsum olan Tezkerei Fatin, Hafız Müşfikin hini hayatında tertip edildiğinden tercümei hale müteallik malûmat, anın tarafından verilmiş olmak ihtimaline göre zühulün Fatin efendiye isnat edilmemesi lâzım gelir.

---

[1] Hersekli Arif Hikmet beyden böyle işidilmiştir .

Bursalı Mehmet Tahir beyin «Osmanlı müellifleri» namındaki eserinde «Manastırda Emirzade demekle maruf bir ailedendir» deniliyor. Gelibolulu oldduğunu da bir zat söylemişti.

Tezkerei Fatinde pederi işaret edilmemiştir.

[2] «Tezkerei Fatin»de bu suretle muharrerdir. «Osmanlı müellifleri»nde «Tezkerei Fatinde şehri gösterilmesi eseri zuhuldür» deniliyor. Amma, hangi vesikaya istinat edildiği bildirilmiyor. Süreyya bey «Sicili Osmani»de 1241de doğduğunu kaytediyorsa da mahalli tevellütte pederinden bahsetmiyor. Hafız Müşfikin bu eserlerdeki tercemei halı — heman birbirinin aynı olmak üzere — üçer beşer satırdan ibarettir.

Arif Hikmet beyin rivayetine nazaran -- sedasının letafetinden dolayı — 1258 de baş mabeyinci Gürcü Hamdi paşaya müezzin oldu. Anın himmetile sadaret mektûbi kalemi hulefalığına nakledildi. Hamdi paşa, Kastamoni valiliğine tayininde birlikte götürmek istedisede Hafız Müşfik, valdesinin yalnızlığından bahis ile itizar etti.

Terfian Amedi kalemine memur edilmemesine münfail olarak mektûbi kalemini terk ve Ceridei Havadis muharrirliğini ihtiyar eyledi.

Ahmet Cevdet bey, İkdâm gazetesinde [1] «İkdâmın bir hafta sonraki vaziyeti ve eski gazeteler hakkında bir nebze Malûmat» ünvanlı makalesinde İkdâmın imtiyazını aldıktan sonra bir gün Cevdet paşanın yalısına gittiğinden bahis ile «gazeteciliğin bizdeki cereyanını ve Hafız Müşfikin delaletile fıransızca Opozisyon denilen mühalifetin nasıl başladığını izahetti. Ömrümde ettiğim büyük hataların biri evime geldikten sonra hafızama güvenerek paşanın bu izahatını kaydetmemekliğim olmuştur» diyor.

Cevdet beyin söylediği izahat, Cevdet paşanın maruzattaki beyanatı atiyesinden ibarettir :

« Mektûbi hulefasından Hafız Müşfik namında gayet zeki bir zat vardı ki şiir ve inşa da manendi yoktu. Va mektûbi odasında daima müstehdem olarak usulü mer'iyeye icabınca amedi hulefalığına namzet demekti. Halbuki amedi odasında bir yer münhal oldukça Âli paşa kendi damadı Selahettin beyi [2] memur ediverdi. Hafız Müşfik bundan müteesir olarak kalemi terketti. Envai mevait ile irzaya çalışıldı isede kabul etmedi. Ceridei Havadis serkitabetini ihtiyar ile Çerçilin ceridehanesine postu serdi [3]. Ol vaktin üdebası anın başına toplandı. Ceridehane bir encü-

[1] 8 Kânunusani 1927.

[2] Şeyhülharem Ziver paşanın oğludur. Sadaret mektûbi ve amedi kalemlerinde bulunduktan sonra altıncı daireyi belediye reisi olup 1286 senei hicriyesinde vefat etmiştir.

[3] Âli paşanın birinci sadareti 20 Şevval 1268 de ve ikinci sadareti 16 Şaban 1271 de dir. Damadını birinci, yahut ikinci sadaretinde Amedi kalemine naklettise Hafız Müşfik, o tarihlerden evel de «Ceridei Havadis» muharrirlerindendi. Ceridenin 23 Rebiülâhir 1267 tarihli nüshası da buna şahittir. O nüshada deniliyor ki « Ceridei Havadis kâtibi Hafız Müşfik efendinin bazı zuraftan keşfini talebetmek üzere sehlülhal olarak kaleme almış olduğu lüğazıdır. Arabiyyülibare olan bu lüğaz,

meni üdeba oldu, ve daha doğrusu muahharen Jön Türk namını alan gençlere bir yuva oldu. Pek münşiyane ve mahirane bentler ve ihamlu fıkralar yazmağa başlamaları ile Ceridei Havadis evelkinden ziyade şöhret ve itibar buldu. Sonra Hafız Müşfik feleğe küstü. Kesreti işret ile cünun gibi bir hal getirdi. Lâkin anın takımı yine Cerideyi idare ederlerdi. Çerçil de Hafız Müşfikin hanesine iane eylerdi. Elhasıl Âli paşa, usulü marufeye muhalif olarak damadını Amedi odasına memur edip Hafız Müşfiki mağdur etti ve emsalini gücendirdi. Ve İstanbulda «Jön türki» efkârını uyandırdı».

Bazı erbabı kalem tarafından Ali paşa hakkında izhar olunan buğz ve nefret, Hafız Müşfikten başlayarak «yeni osmanlılar» namı verilen fırkanın müessis ve pişüvaları olan zevatı malûmeye intikal ve Ali paşanın irtihaline kadar devam etmiştir.

Âli paşanın—o zamanlar madudülemsal olan—bu kabil erbabı kaleme karşı iltizam ettiği meslekte ve erbabı kalemin de müşarünileyhe tariz ve tearruzda muhik olup olmadıklarını tetkika kalkışmak, hududun haricine çıkmak demek olacağından bittabi o vadide idare makale lüzum görülemez. Fakat müşarunileyh tan ve tariz edenlerden ekseriyetinin menfaati ammeden ziyade menfaati şahsiyyelerine dokunulmasından dolayı münfeil oldukları şayanı zikirdir.

Hafız Müşfik Âli paşanın birinci sadaretine söylediği tarihte

Zatı alisiyle geldi sadrı alül âle fahr

Baış olmuştur mekânın kedrine kadri mekin.

diyor. Âli paşa, kendi damadını tercih ile amedi kalemine tayin edince Müşfik, bu medhiyenin aksini söylemekte kendini haklı bulmuştur.

Filhakika Amedi hulefâlığı kendi hakkı olup da paşa o hakkı selp ile damadını terfi etmiş ise hakkını kaybeden her mağdur gibi Hafız Müşfik de infial ve düşnamda mazurdur.

tiyatro imiş. Salahattin beyin pederi Ziver efendi [paşa] beyti ati ile hal etmiştir :

Tiyatro perdesidir perdei gaflet bu alemde

Küşat oldukça insan çok acayip şey görür ol an.

Müşfik, Salahattin beyin kendine tercihan Amedi kalemine nakline kadar mektûbi kalemine devamla beraber Ceridei Havadise yazı yazardı. Gazeteye hasrı meşğale etmesi, kaleminden fekki rabita eyledikten sonradır. Cevdet paşanın «ser kitabetini ihtiyar...» demekten maksadı, evelce gazeteye muavenet ederken muahharen gazetenin riyaseti tahririyesini deruhte eylediğini beyandan ibaret olsa gerektir.

Bahusus kuvvetin hakka galebe etmesine tehammül edemeyerek ve mevaidi gûnagûna kulak vermeyerek terki hüdmet etmesi taktire layıktır.

Fatin efendi, Hafız Müşfikin mektûbi kalemmini hangi sebeple terklediğini söylemeyerek yahut sölyemeyerek «mektubi sadri âli odası hulefası sınıfına bililhak fenni inşada olan malûmatı iktizasınca müahheren ceridehane kitabetinde bulunduğu halde bir müddet imrarı vakt ve saat eyledikten sonra tarikatı halvetiyyeye olan mensubiyeti münasebetiyle bilâhare hanesinde peigule güzini ikamet olmuştur» demekle iktifa ediyor.

Sebebi terki bilüpte yazmadıysa Âli paşadan iltiraza mebnidir. Fatin merhumun pek o kadar tahkikata lüzum görmediği, teskeresinin multeviyatiyle sabit olduğundan Hafız Müşfikin kemalı infial ile hüdmeti hükümetten esbabı infikâkini tahkik etmediği daha muhtemeldir. Esasen azl ye nasp ve islifanın esbabını yazmak, teracümü ahvale müteallik asar tertib edenlerin adeti değildir. «Hasbelkader infisal etti yahut talii ferhunde falinin muktezasi olarak ol cahı valâye ittisal etti» demekle esbabı infisal ve ittisali haber verdiklerine kanaat ederler.

Hersekli Arif Hikmet bey tarafından ifade olunduğu vechile Hafız Müşfik, Ceridei Havadis muharrirliğinde bulunduğu esnada tarikatı halvetiyye saliklerinden ve şeyhi şehir Kuşadali İbrahim efendi [1] merhumun hulefasından Zeyrek civarında Çinili hamam sahibi Bosnalı şeyh Mehmet Tevfik efendiye [2] intisap ederek bilâhere cezbe arız oldu. Demı meczubiyetinde tahminen otuzbeş [3] yaşında bulunduğunu Hersekli merhum söylerdi.

Bir müddet İstanbulda meczubane dolaşarak nihayet Hindistana seyahatle 1273 senei hicriyesinden beri nam ve nişanının napedit olduğu bir kaç zattan işidildi.

Ziya paşa merhum «Şir ve İnşa» ünvanli makalede «Âli gibi, Müşfik gibi bir çok gıran kıymet cevheri fetanet, kadirlerine lâyıık olan riayeti görmeyerek kimi cünun getirdi [bu, Müşfikdir] kimi işretle telefı nefseyledi.» diyor.

Sicili Osmanide «halveti dervyişi olmakla evahırı asrı Abdülmecitte inziva ve seyahet ile napedit oldu ve ne olduğu bilinemedi.» ve «Osmanlı müeillifleri»nde «1294de Medinei Münevverede inziva ederek Cebeli ühutte vefat ettiği mervidir. [4] Hindistana seyahete 172 senesindenberi

[1] Vefati 1262.

[2] Vefati 1283.

[3] Bu tahmin, hakikate karin ise tarihi veladeti 1241 den evvel olmak lâzım gelir.

[4] Bu rivayetin muhalifi hakikat olduğu muhakkaktır.

nam ve nişanı napedit olduğu da mervi isede hakikatte nerede, ne suretle vefat ettiği meçhül kalmıştır» deniliyor.

Hafız Mâşfiki tanıyanlardan bir zatın «Âlinin saikai betmesti ile vefat ettiği esnada Müşfik de tahsili ilim etmek üzere Hindistana gitti. Andan sonra kayboldu.» dediğini kudemayı üdebadan Faik Reşat bey merhum nakleyedi. Âlinin vefatında Müşfikin Hindistana gittiği sahih ise — Âlinin 1273 de vefat etmesine nazaran — Müşfikin de o tarihte gaybubeti teyyüt eyler. Yalnız tahsili ilim maddesi muvafıkı akıl değildir. Zira akıl ve şuura veda eden bir meczubun «tahsili ilim etmek üzere hindistana gitmesi «Zehey tasavvuru batil zehey hayalı muhal» maali ile hemhaldir.

Hattatı meşhur Sami efendi merhum «Müşfik, hindistana gitmeyüp İstanbulda kemalî sefalet ve mezellât içinde vefat etti» ve mülkiye nazırı Pertev paşanın hafidi Aziz bey merhum «takriben 1276 tarihlerinde İstanbuldan gaybubet etmesile mütercim Rüştü paşa, vilâyata tamimî emirname yazdırarak Müşfikî arattırmış isede hayat ve mematına dair bir haber alınamadi» dedi.

Mecmuai Ebüzziyada «ricalı mensiye» ünvanlı makalede «Hafız Müşfik, Kırım meselesi esnasında ceridei havadiste bulunduğu ve ekseri makalâtı hamasetkârane anın kaleminden çıktığı cihetle müttal olduğu erbabı istidat ve zekâyı taltif ve teşvik şari olan Reşit paşa merhumun iftara davet etmek, badeliftar nadii müsahebatine kabul ile müdavelei efkâr eylemek ve ertesi gün 250 altın ihsan ile beraber zikıymet bir saat ihda etmek gibi hem ikdarına hem de iptihaç ve iftiharına badi olabilecek inayet ve iltifatlarına mazhar olmuştu. O tarihte ise merhum yirmi beş yirmi altı yaşlarında imiş. Ne faideki ülfeti seyyieyi rindi ile nefsinî bütün bütün alemi mestiye vakfetmiş ve tesiri işretle şurunu dah ihlâl ederek bir vakıtlar başında külahı mevlevî ve koltuğunda kitabı mesnevi olduğu halde bir nişveî manevi ile valihane sokaklarda dolaşmağa başlamış ve andan sonra ise hinde seyyahatle 1273 senesindenberi izi kaybolmuştur. Gariptirki bunların ikisi de |Âli ile Müşfik| ceridei havadise bir zamanda intisap ettikleri gibi birini |Müşfikin| cünun saharalarına düşüp gaybubeti ve diğerinin |Âlinin| dahi yine işret belasile verem döşegine şerilüp genç yaşında rihleti bir zamana tesadüf etmiştir» deniliyor.

Müşfikin akibeti hakkındaki muhtelif beyanatın en doğrusu, akibetinin meçhuliyetidir.

Ebüzziya Tefvik bey merhum mezkûr makalede Reşit paşa tarafından iftara davet ve zikıymet bir saat ihda edildiğini söyledikten sonra «bu taltif ve hediye üzerine müşarünileyhe yazdığı teşekkürnamedir ki, eski üslupta olmakla beraber iktidarı

kaleminin bir nümunesidir.» mukaddemesile teşekkürnameyi dercediyor. Teşekkürname «Müşfikname»de münderictir. Fakat o eserdeki muharrerata, hangi zatlar tarafından hangi zatlara yazıldığı işaret edilmemiştir. Binaenaleyh muharreratı, Hafız Müşfik kendi namına mı, yoksa talep üzerine başkaları için mi yazmıştır, bu ciheti tayin etmek kabil değildir. «Müşfikname»de teşekkürnamenin üstüne «saat hediyesinin vüsulünü mübeyyin hazreti sadrı azamiye yazılan tezkere» denilmiştir. Tezkerelerde tarih olmadığı için teşekkürnamenin hangi tarihte ve hangi sadrazama yazıldığı gayri malûmdur. Fakat fudeladan Petriçli Apdi bey merhumun, kütüphanemde bulunan mecmuasında bu teşekkürname, Hafız Müşfikin hattı desti ile [1] muharrerdir. Tarihi yoktur. Apdi bey teskerenin altına «işbu teskereyi Hafız Müşfik merhum, Reşit paşaya yazdığını kendi söyledi ve kendi kalemile buraya yazdı» ibaresini yazmıştır ki Hafız Müşfik Reşit paşa tarafından saat ihda edildiğini ve teşekkürnamenin de o saata ait olduğunu Tefvik beyin tahkikata istinaden nakleylediği bu suretle tahakkuk ediyor.

Tefvik bey, makalesinde — Âlinin tercemei halinde [2] nakleylediğim vechile — 1268 den 1272 ye kadar neşrolunan «Ceridei havadis» nüshalarına malik olanlar; bu iki nadirei irfanın — Âli ile Hafız Müşfik — mahsulatı kalemîyelerini tetebbû ile ihtimalki bir dereceye kadar havası ruhiyelerine intikal edebilirler» ve Fatin efendi, «Hafız Müşfik, Hafız Şirazi manent bir şairi hünerment olup şir ve inşada olan meknetü kudreti eş'arı mevcudasile zamanı kitabesinde kaleme alınıp neşrolunmuş olan ceridei havadis nüshaları malinden malûm eshabı maa-riftir. Kendisinin bazı eş'ar ve münşeâtını cami «Müşfikname» isminde bir kıt'a eseri matbuu vardır» diyor.

Ceridei havadiste münderiç makalelerde imza olmadığından muharrerlerini keşf «ve havası ruhiyelerine intikal» etmek kabil değildir. İmzasız ve tarihsiz kitap, makale, mektup yazmak tarihi ilme karşı adeta bir ihanettir. Nice mühim maddeler, imza ve tarihten mücerret olduğu için halı meçhuliyette kalmıştır.

Hafız Müşfikin bazı eş'ari ile muharrerati 1270 de Ceridei Havadis matbaasının taş basmasıyla tabolunmuştur. Fatin efendi, bu eseri «Müşfikname» namiyle yad ettiği gibi eserin neşrine dair Ceridei Havadisde dercedilen atideki ilânda da «münşeâtı müşfikîye» ünvanı ile zikrolunuyorsa da eserin başında ve nihayetinde isim muharrer değildir. Nihayette yalnız matbaa ve tarihi tabi münderiçtir.

[1] Kalın ve güzel rik'a dır.

[2] Türk Tarih Encümeni mecmuası, Numara ; 16—96.

1 Recep 1270 tarihli Ceridei Havadisdeki ilân :

— Şiir ve inşa da akranına faik meşahirı ketebeden Hafız Müşfik efendinin eseri hamei belagat şemameleri olarak derdest olan bazı müsveddatla bir mikdar kasayit ve gazel ve tevarih ve lüğaz, erbabı kaleme yadigâr olacak tulfeyi nefise olduğu eshabı maarifin tasdik ve istihsaniyle sabit bulunduğundan bu defa cümlesi cem ve tertip ve nefis hattı nesih ile tahrir olunup «Münşeati Müşfikiyye» namıyla ceridehanenin litoğrafya destgâhında tab ve temsil olunmuş ve her bir kıt'ası onar kuruşa satılmakta bulunmuştur,,

Bu risale, neşredilmemiş olsaydı, Hafız Müşfikin Teskeresi Fatinde münderiç bir gazeli ve Çaylak namıyla maruf Tevfik efendi merhumun «Letaifi inşa» ünvanlı eserindeki dört teskeresi [1] müstesna olarak — şiir ve nesrini görmek kabil olmayacaktı. Merhumun, refiki olan Âlinin — o devre ait — yazma mecmualarda bazı âsarı manzumesine tesadüf edildiği halde Müşfikin eserleri kaydolunmamıştır.

Müşfikname ve «Münşeati Müşfikiyye» denilen mecmui âsâr ise yetmiş yedi sene evel bir defa tabedilerek nüshası kalmamıştır. Pederim merhumun kütüphanesinde bir nüsha mevcuttur ki hını neşrinde tedarük olunmuştur, ben andan istifade ettim.

Talminen yirmi sene evel bedestan ağzındaki yaşlı sahaflardan birinin dükkânında gayri müstamel beş on nüsha zuhur ederek telgraf ve posta dairesi memurlarından merhum İsmet bey tarafından alınmıştı.. Umumi kütüphanelerde görmedim. Belki varda ben tesadüf edemedim.

Bugün edebiyat ve tarihi edebiyat ile iştiğal eden zatlardan, Müşfik ve Müşfikname hakkında malûmat istenirse bu zatların onda dokuzu itayı malûmata bedel izharı hayret eder. Çünkü görülmeyen ve görülmesi — muhal derecesinde — müşkül olan şeylere dair malûmat vermek bittabi mümkün değildir.

Vaktiyle sadrı esbak Sait paşa [2], damat Halil Rifat paşa zade Mahmut Celâlettin paşa, pederim Mehmet Emin paşa, vak'a nüvis Lutfi efendi, Hersekli Arif Hikmet bey ve emsali gibi kuvvei hafıza ve malûmatı şamile erbabı vardı. Muasırlerinden bir şair, bir edip hakkında malûmat talep olunsa elbette beş on söz söyler ve o şair ve ediplerin

[1] Bu tezkerelerin yalnız birine «Müşfik»in eseri olduğu işaret edilmemiştir.

[2] Bir gün Hafız «Müşfik»in «Sevbiye» sinden bilmünasebe bahsettiğim esnada Sait paşa merhumu, kırk yıl evel gördüğü o manzumenin derhal bir kaç beytini okumuştı.

beş on sözünü okurlardı. Şimdi o türlü hafıza ve mahfuzat sahibi kıymetli adamlar ve kendi eserlerinden ziyade başkalarının eserlerine ehemmiyet verenler nabut, yahut — madum derecesinde — madut oldu.

Binaenaleyh yetmiş seksen senedenberi gelip geçen erbabı danış ile eserleri hakkında istihsali malûmat edebilecek menabi bu gün kurumuş demektir.

Menafii memleket namına şayanı teessüf bir nokta daha vardır ki mebadii şebabtan beri nazarı dikkatimi celbeder : Bizim diyarda her türlü âsar, müessir ile kaimdir. Müessir zail olunca eser de zail oluyor. Bu, böyle mi olmalı ?

«Müşfikname»nin [1] mensur kısmı : tavsiye, tebrik, teşekkür, davet, taziyet, hulus, istidanamelerden mürekkebtir ki, elli parçadır.

Manzum kısmı : üç kaside, yirmi bir manzume tarihiye, bir Sevbiye, altı tam ve bir natemam gazel, bir bimana gazel, iki isim muamması, bir arabi mensur lügazdan ibarettir. Mensur ve manzum kısmi altmış-yedi sahifedir. Umumu, tarzı kadimde yazılmıştır.

Bir valinin methi hakkındaki, mazbata müsveddesinde «.... Beyzai beyzâyı umuru ehali, zırı ankayı tedabiri saibelerinde şikeste kışr ve bîmugaz olmadan salim... » gibi garip sözler vardır. Ehalinin işleri yumurtası, valinin tedabiri ankasının altında kabuğu kırılmaktan salim olmak, yumurta ile ankayı da hayrette bırakacak tasavvurâtı acibeden-dir. Valinin tedbir kuşu biraz kımıldansa altındaki yumurtaların vay haline !..

Hafız Müşfik, ne maksada mebni ise manasız yazılar da yazmıştır. «Müşfikname»de «Mektubu bimana» serlavhali bir mektup ile bir gazel vardır. Mektup şöyle başlar :

« Hecirani mekefsekei meraniden şedaze bizi bisur ve gecirani meşefeşi bihraniden denaze fizı hişur olan.... »

Gazelin matlai da şöyledir :

«Sebince şerlei keyalet kemahım olmuştur»

«Bezire minı cemalic bekâhım olmuştur»

Bu yolda yazı yazmaktan maksad — envai elfazı garibe ve terakibi acibe ile -- inşa perdazlığa tesaddi eden kudemayı küttabi tezyif ise kendi nesrinde de [şiirinde değil] o türlü garaip ve acayıp mevcuttur.

[1] Namık Kemal bey merhumun eyyamı sebavetinde yazdığı bir mecmuada [kütüphanemde : numaro 173] «Meşahiri şuaradan Hafız Müşfik efendinin eseri hamei müşkini allâmeleri olan bazı fesvidat» serlavhasile «Müşfikname»deki âsarı nesriye aynen münderiçtir.

O «Bimana» yazıları eğlence olmak üzere yazmış ise bunun eğlenecek bir ciheti yoktur. Manasız sözleri, nesri âli suretinde tertip etmek, manasız sözleri efail ve tefaille tatbik etmek marifet sayılırmış ta Müşfik te o vadide hüner göstermiş denilse bu söz de manasız olur.

Şiirleri pek güzeldir. O devrin eazımı şuarasından madut olan Leskofçali İsmail paşa zade Galip bey merhumun Hafız Müşfiki pek ziyade takdir ettiğini Diyarıbekir valii esbaki Selânikli Faik paşa söylerdi.

Atideki gazeli bedi, Hafız Müşfikin zevki tasavvuftan hisseyap olduğuna delalet ediyor:

Berk uran nüh kubbei imkânda nuru aşktır
 Dairen madar bu âlem tenuri aşktır
 Mescide vakfetme gel ruşençerağı şevkını
 Aşıka heryer tecelligâhı turı aşktır
 Mihrdendir mayej kevnü taayyün zerreye
 Alemin icadına illet zuhuru aşktır
 Kendi halile kımıldanmaz yerinden bir kiyah
 Döndüren bu künbetü devvari zurı aşktır
 Bu meratip hanei suride döndür cümleden
 Batınen Müşfik veli sadrüssüdurı aşktır

Bir kısmi hakimane, bir kısmi şairane olan şu gazel de güzeldir :

O nevnihâl ki servı revan olur giderek
 Yolunda cuyi sirişkim revan olur giderek
 Önünde şem'i hidayet delil olursa sana
 Serai rehı vahdet iyan olur giderek
 Yolunca rahı rızada azimet ehli olan
 Şaki de olsa seadet nişan olur giderek
 Mukarin oldu yüzünde hilâl ile Hurşit
 O tıfli gör ki ne sahip kıran olur giderek
 Gönül hikâyei mecnun gibi senin halin
 Zebanı halkta bir dasitan olur giderek [1]
 Şıraadarı şeriat olanlar elbette
 Residegâni kenarı eman olur giderek
 Elinde sayrefiyanı maarifin Hafız [2]
 Behayı cevheri nazmım giran olur giderek

Letaifperdazlıkta da mahır olduğunu «Sevbiye» ünvanli manzume isbat ediyor :

[1] Bu beyit ile güya kendi istikbalini inba ediyor.

[2] Şiirlerinde bazen «Müşfik» bazen «Hafız» mahlasını irat etmiştir.

Minnetâllha karip oldu eğerçi mehi it
 Lik yoktur giyecek sırtıma bir sevbi cedit
 Düşmenan yesimi gördükçe besimü şadan
 Dustan halime baktıkça hazinü nevmi
 Ben de tırnaklarımı kestireyim bayramlık
 Halk kestikçe bütün elbisei Sürhü sefit
 Varımış kıssa nüvisanı selef kavlince
 Bir nedimi sühanara demı Harunu Reşit
 Bir biniş vermiş ana bir gün o şeh müstamel
 Ki yazılmış yakası üzre mücerret tevhit
 Binişinde neye yok namı nebiyyi zişan
 Deyu sordukta ana ol şehi sahip tehdit
 Vakti fetrette ya evvelce yapılmış diyerek
 Eski olduğunu etmiş bu usul üzre bedit
 Benim arkamda olan kühne libasın dikişi
 Hırkai hızr ile birlikte ya ol cüz'i cedit
 Bir mürüvvetli veliyyünniâmın damenini
 Tutarak eyliyeyim halı derunum tahdit
 Ne veliyyünniâm ol miri mükerrerem kim anın
 Reşkeder tab'ı cemaline cemalı Hurşit
 Hazreti miri müniri fukaraperver kim
 Eylemiş hak kapusun buse gehi ehli ümit
 Umarım cameı amalimi tecdit eyler
 Etmeden riştei matlûbumu gerdun taakit
 Başla Müşfik yetişir gayrı dua eylemeğe
 Remezân günleri emsali sözün etme medit
 Eyleye hazreti mevlâ o kerem perdazın
 Gününü idi mübarek şebini kadri sait

«Napoleon» un imparatorluğuna söylediği manzumei tarihiye de hoş eserdir. Ruhı «Sururi»yi mesrur edecek tarihleri vardır. Maşuk Baba isminde bir bektâşinin vefati hakkında tanzim eylediği :

«Erdi maşuki hakikisine yazdım tarih»
 «Sadedil aşık idi geçti cihandan Maşuk»

Ve Mustafa Reşit paşa zade damat Ali Galip paşanın vezaretine söylediği :

«Hüve vezirün Galip»

tarihleri o kabildendir.

«Müşfikname» deki asarı, istediği vadide şiir söylemeğe muktedir olduğuna şahittir. Arap ve Fürs lisanlarında da kudretı tahrire maliktir.

Bir kasidesinde :

«Bikri suhanım fahişei tab'ını kıldı»

«Nefiyyü Fehimin dahi rüsvayı zamane»

diyor. Bu iddiayı bakiranesinde muhik olup olmadığı söz erlerinin tedkikatı müşkâfanesine ve tamikatı merdanesine havale olunur. Zira isbatı bikır, isbatı fuhuş derecesinde zor bir maslahattır.

*
*
*

Hafız Müşfik hakkında vaktiyle istihsal ettiğim malûmatı müteferrika, her halde bir faide temin edeceğinden bu sahifelerde tesbitini muvafık gördüm. Zira bu gün Hafız Müşfika yetişen bir ferd kalmadığı gibi -- velevki mesmuat kabilinden olsun — ana dair az çok — malûmat verebilecek bir zat ta yoktur.

Pertev paşanın hafidi Aziz bey merhum nakletti :

« Hafız Müşfik, uzun boylu, esmer, uzunca çehreli, seyrek ve kara sakallı, [Arif Hikmet bey, kumral sakallı olduğunu söyledi] kaşları gür, kara gözlü, zaif, melih idi. Sedası pek latifti, lahını arap üzre Kuranı Kerim okurdu. Pek küçükken hıfzı kuran etti. Bayezıt camii şerifinde mukabele okurken Sultan Abdülmecit, dinleyerek takdir etti, ve saraya aldırıldı. Kuranı mübin okutarak — kendi hitanında yaptırılmış olan — sırmalı setreyi ihda ve atıye de ita eylediği Hafız Müşfikten işidildi.

Gedik Paşa camiinin köşesinde su yolcu Salih efendinin hanesinde müsteciren ikamet ederdi. Mütercim Rüştü Paşa — Gedik Paşa kadınlar hamamının kapısı ittisalinde çıkmaz turşucu sokağında — bir hane işti-rasile Müşfiki oraya naklettirerek infak eyledi.

Müşfikin zevcesi ve hemşiresi [validesinden başka kimsesi olmadığını ve onunla birlikte oturduğunu Arif Hikmet bey söyledi. Hangisininin muvafıkı hakikat olduğu bence meçhuldür.] senelerce malûl olduklarından Rüştü Paşa, hizmetkârlarından Etem ağayı aralıkta merkep koşulu küçük bir çek çek arabasiyle gönderip kadınları gezdirtirdi.

Cinnet arız olduktan sonra Müşfik, başına uzunca arakiye, arkasına aba giyerek her akşam namazında Gedik Paşa camiinin kapısında

durur, cemaatin her birine selâm verirdi. Cemaat çıktıktan sonra, camiin karşısındaki yemişçi dükânının önüne giderek yemışlere bakar, istediğinden bir miktar (parasız) alıp yer, dükânın önünde bir müddet sema ederek hanesine dönerdi.

Gündüzleri de alekser Çorlulu Ali Paşa medresesinin ittisalindeki hocalar kahvesine gidip içerde oturan hocalara pencereden ayrı ayrı temenna ettikten sonra sema ederdi.

Hali sıhhatinde her sabah hanesinin üst katında bülent avaz ve İahni Arap ile Kurani Kerim okur, komşularda kemali şevk ile dinlerlerdi.

Gedik Paşa civarında atik Ali Paşa mahallesinde — muahharan muhterik olan — Pertev Paşanın konağında meşhur Vessaf efendi zade Mahmut Cemil bey [1] ile ehıbbası bir gün « amiz, engiz » kafiyesinde bir gazel tanzim eyledikleri esnada kafiyenin darlığından bahsettiklerini Hafız Müşfik kapıdan dinlermiş. Odanın kapısından başını sokarak tebessümle «ingiliz de olur efendim» dedi. O vakit meczup idi.

«Ceridei havadis» muharrirliğinde bulunmuş olan haremı şerifi nebevî müdiri esbaki merhum Zarifi Ahmet Tevfik bey [2] söylerdi;

« Hafız Müşfik, henüz on yedi yaşında olduğu halde başına yeşil sarık sarıp bayezit camii şerifinde vazederdi. »

Yine mumaileyhten mesmudur:

«Hafız Müşfik, son zamanlarında Kule kapısı mevlevihanesinde çilleye soyunduğu [3] esnada bir gün rüfekasını ziyaret etmek üzere ceridei havadis matbaasına geldi, gazetenin sahibi Çerçil, bir şey yazdırdı, O aralık Münif Paşa gelip Hafız Müşfikî sikkesile, zenbilile gördü. O, gittikten sonra Münif Paşa, çerçile tevcihi hitabı itapla «böyle pis adamları ne için matbaaya sokupta gazetenin namını berbat edersin» dedi. Çerçil, Müşfikin yazdığı verakayi eline verdi, «hele sen şunu tashih et» dedi. Münif Paşa, verakayi okuduktan sonra « bu yazı galiba Müşfikindir ». Ne için vaktiyle haber vermedin ki elini öpeyim » deyince

[1] Pertev Paşanın kerimesinin oğludur. Âmedi kaleminde senelerce bulunarak amedi muavinî sanisi ve tevkiî olarak muahharan tekaüt edildi. 3 Rabiülevel 1332 de vefat etti. Şuaradandır.

[2] «Âli» hakkındaki makalede bu zatın muhtasaran tercemei halî yazılmıştı. Türk tarih encümeni mecmuasi: numaro 19 - 96 sahifa 48.

[3] Mevlevihanede çilleye soyunduğunu yalnız Zarifi beyden işittim.

Çerçil « Hafız Müşfik gibi adamların elini benim gibi ahmaklar öper» cevabını verdi.

Bu vak'ayı Münif Paşa merhuma nakleyedim. «Aslı yoktur. Çünkü ben Müşfike de, Aliye de yetişmedim. Bunları hiç görmedim» dedi.

Ahmet Zarifi beyin, Münif Paşaya isnadettiği sözler, belki başka bir zat tarafından söylenmiştir de anın hatırında bu suretle kalmıştır.

Hattatı meşhur Sami efendi merhumdan işitmişim : Müşfik, Mürşidi, çinili hamamı sahibi Mehmet Tevfik efendi merhumdan bahsederken «mevlâna sağ olsaydı benim şeyhime inabe ederdi» demiş imiş. Müşfik bu sözü mecnun iken söyledise bittabi mazurdur. Şuuruna sahip iken tefevvuk ettise o dakikadan itibaren çıldırmış demektir. Bir mürid için mürşidini izaz etmek elzemdır. Ama habbeyi kubbe yapmak iltizamı malâ-yelzemdır.

*
* *

Âli hakkında irat edilen mülâhazat, — anın mısraı sanisi hükmünde bulunan — Hafız Müşfik hakkında da temamiyle varittir. Arif Hikmet beyin kavlince Halepli bir esircinin oğlu olan Müşfik, cehlin ve anın neticesi tabiiyyesi olan zilletin dest esrinden tahlisi giriban etmek için iktisabı marifete bezli meçhut eyledi.

İstidatı fitriye munzam olan mesai müşkûlat berendazane, henüz mebadii şebapta kendini akranının fevkinde bir mevkiî liyakate ilâ etti.

Letafetü sedası sayesinde müezzinlikle baş mabeyinci Hamdi Paşanın tahtı himayesine girdi. O devirlerde ekseren «zadegân» denilen vükela ve ricallin evlât ve damadıyle müteallikat ve mensubininin ve kısmen erbap ehliyetin dahil olabildiği sadaret mektubi kalemine — Hamdi Paşanın himmetiyle — kabul olunarak istidat ve liyakati cihetiyle istihdam edilmeğe başlandı.

Bir taraftan da «Ceridei havadis»e yazı yazarak beynelimsal iştihar etti. Bu istihdam ve iştihar, hasbeşşebap kendine — az çok — irası ucb ve gurur eyledi.

Vaktiyle devairi resmiyede en küçük amirden en büyük amire kadar bazı eşhası acibenin cümlemizce mücerrep ve mucibî teesür olan haksızlıklarına karşı bir — esircinin oğlu olduğu halde — esirane tavrı inkıyat gösteremedi. Tab'an esarete tahammül edenlerden olmadığı gibi gazetecilikte kendine fikri hürriyet ilka eylediğinden kendi kakkının, Âli Paşanın damadına bahşedilmesine mukabil — protesto hükmüne geçmek üzere — derhal kalemden çekildi. Mevaidi vaktaya asla kulak vermedi. «Ceridei Havadis»e hasrı mesai etti.

Şiddeti infialde Bintül'inebin tahrikâtı müessiresi de bedihiyattandır. Emsali erbabı şiir ve inşa gibi müptela olduğu işret, vücudiyle beraberî şuurunu da tırmalamağa başladı. Lisânı hal ile «Bende mecnundan füzun aşıklık istidadi var» der iken olacaklar oldu. Şairi yegâne iken şuura bi-gâne olarak sokaklara düştü. Nihayet gaiplere karıştı, nam ve nişanı kalmadı.

«Salnameı Hedika»da münderiç bir makalede «tabiatın asırlarca it'abı nefsederek yetişdirebildiği cevahiri istidattan» olarak namı yadedilenlerden Hafız Müşfik, daha yirmi otuz sene yaşamış ve iş ve işret ile akıl ve vücudunu mahvetmeyip de istidadını marifet ve hüsni maişet ve muâşeret ile terbiye etmiş olsaydı milletin birinci sınıf üdeba ve şuarası sırasına geçeceği muhakkak idi.

Hükmi kader böyle imiş diyelim de geçelim. Fakat «sui tedbire ne yapısın takdir» hakikatını da unutmayalım.